

סימן י"ט

האם אדם חייב להרוג עצמו כדי להינצל מעבירה שיש בה דין מסי"נ, והאם רשאי להרוג עצמו כדי להינצל

אוצר החכמה

הירא שיכשל האם חייב להרוג עצמו

א. בכל מקום שאמרו יהרג ואל יעבור, הפירוש הוא שחייב להימנע מהעבירה, אע"פ שימות מחמת זה על ידי חולי או ע"י גוי המאיים להרוגו באם לא יעבור. אבל אין חיוב^א לאדם להמית את עצמו בידיים כדי להימנע מעבירה, ואפילו אם חושש שלא יעמוד בניסיון, כגון שמייסרים אותו בייסורים גדולים וחושש שלא יהיה לו כח לעמוד בהם ויכנע לגוי

א. כתב בחידושי רבינו יונה בסנהדרין (דף ע"ד:) שלא מצאו חיוב לאדם להרוג עצמו כדי לא לעבור עבירה, ולא אמרו אלא יהרג ואל יעבור, ולא שיהרוג עצמו. וע"ע בחלק הצירורים סי' ס' שהוכחנו שכן הוא גם דעת הרמב"ן. וכן בכל דברי הפוסקים לא מצאו חיוב לאדם להרוג את עצמו, וכן מלאכתו בשו"ת "טוב טעם ודעת" להגר"ש קלוגר (ח"א סי' קנ"ז ד"ה והנה אני תמה) שכתב דאין חיוב לאדם להמית עצמו אפי' כדי להנצל מג' עבירות חמורות. וע"ע ב"קובץ הערות" סי' מ"ח, שהוכיח מהרמב"ן שיש חיוב לאדם להרוג את עצמו, כדי להינצל מעבירה שיש בה דין מסי"נ. אבל כבר כתב הגרש"ר ב"זכרון שמואל" סי' ס"ה אות ל"ב לדחות את הראייה מדברי הרמב"ן, ושם אין לנו אלא דעת ר' יונה שאין חיוב ועוד דגם מהרמב"ן עצמו מוכח כן וכדלעיל, ובמיוחד שכן משמעות כל הפוסקים. ומה שמצינו בכמה מקומות שמסרו עצמן צידים למיתה, כההיא דגיטין (נז:) מעשה צידים וילדות שקפצו לים ובעוד דוכתי, הכל לפנינו משוה"ד, וע"ע בר' יונה שם מש"כ. ולא זו בלבד שאין חיוב אלא דעת כמה ראשונים שאסור לאדם להרוג עצמו צידים, כמו שהביא הב"י ב"צדק הבית" (יו"ד קנ"ז), וכן דעת מהרש"ל וכדלקמן ס"ק ג', וא"כ כל שכן שאינו חייב להרוג את עצמו, וגם החולקים הסוברים שאין איסור רק התירו לעשות לפנינו משוה"ד אבל 'חיוב' כזה לא מצאו.

והטעם שאין לאדם חיוב להרוג את עצמו כדי להינצל מהעבירה, אינו משום שכנגד העבירה יש איסור שפ"ד דמאכזר עצמו לדעת, דהא דעת הרבה ראשונים שאם רוצה להרוג עצמו צידים כדי להינצל מהעבירה רשאי, וכדלקמן סעיף ב', וחזקתו שאין בזה איסור שפ"ד, ואעפ"כ אינו חייב לעשות כן. אלא הטעם משום שלא מצאו שהתורה חייבה את האדם עד כדי כך, ומצינו רק שהתורה

האונסו, אינו חייב להרוג את עצמו כדי להינצל מהעבירה.²

הירא שלא יעמוד בנסיון האם מותר לו להרוג עצמו ודין הריגת התינוקות בשעת השמדות

ב. אע"פ שאין חיוב לאדם להרוג עצמו כדי לא להכשל מ"מ מי שנשארו לבו וחושש על עצמו שיכשל מותר לו להרוג עצמו בידים³ כדי להמנע מהעבירה ומצוה לעשות כן והעושה כן נקרא קדוש כשאר

חייבה אדם להניח עצמו למיתה כדי לא לעבור, אבל להרוג עצמו בידים, שזה ודאי יותר קשה, לא חייבתו התורה.

ב. ואפשר שצמקום איסור רציחה, אם יש לו אפשרות להרוג את חברו או את עצמו, חייב להרוג את עצמו כדי לא להרוג את חברו, דסברא הוא דאין לו לדחות נפש חברו מפני נפשו. ודוקא בשאר עצירות, שהחיוץ מסי"נ הוא משום חומר האיסור, יש סברא שהתורה לא חייבה עד כדי כך שימית עצמו בידים. אבל ברציחה, שיש סברא דמאי חזית דדמא דידך קומק טפי, הסברא נוטה שיהרוג את עצמו ולא את חברו. וכן משמע קצת בגליונות חזו"א על הגר"ח פ"ה מיסוה"ת ד"ה ואין חילוק, ע"ש. וע"ע בספר 'זכר דבר' (להגר"ד לנדא שליט"א) בס"ד ד'.

ג. הנה איסור חמור לאבד עצמו לדעת, כמפורש ברמב"ם פרק ב' מרוצח הל' ב' וצ"ע יו"ד סי' שמ"ה. ומקור הדין דרשו חז"ל מקרא "אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש" מיד נפשותיכם כמו שהביא הש"ך שם והוא מהמדרש רבה בפרשת בראשית, והנה איתא במדרש שם "יכול אפי' כחנניה מישאל ועזריה ח"ל אך יכול אפי' כשאלו בן קיש ח"ל אך". ומכאן למדו כמה ראשונים שאיסור מאבד עצמו לדעת אינו אלא כשמאבד עצמו סתם מחמת שמאס בחייו וכדו' אבל מי שהורג את עצמו בשביל כבוד שמים אין בזה איסור, והוצאה שיטה זו צאו"ח (סי' ד' הל' אהבתי ה' אות א' הביאו הב"י ב"צדק הבית" סי' קנ"ז) וכן כתב הסמ"ק בס' ג' (ומדברי הסמ"ק שם משמע שמוחר לאדם להרוג את עצמו אפי' כשאונסים אותו על שאר עצירות שאין עליהם חיוץ מסי"ג, ולא מנאחי עוד מי שסובר כן). וכן מפורש בחוס' בע"ז (דף יח א') ומבואר בדבריהם דאפי' מזה איכא בזה, וכן הביא הריטב"א שם בשם ר"ת, וצריקאנטי סי' ס"ט כתב חז"ל "מי שאינו סומך עצמו לעמוד בנסיון העכו"ם והורג עצמו נקרא קדוש כשאר מקדשי ה' וראיה ממעשה שאלו וצפרק הניזקין במעשה דד' מאות ילדים" עכ"ל. אולם אין דין זה מוסכם כלל, דצאו"ח שם הביא שיש חוסרים ולא הותר אלא לימסר ביד גויים שיהרגוהו אבל לא להרוג עצמו בידים, וכן מוכח בחידושי הרצינו יונה לסנהדרין עד: וכן כתב המהרש"ל ב"ש"ש צ"ק פ"ח סי' נ"ט שבשום אופן איסור לאדם לשלוח יד בנפשו ואפי' כדי להנצל מאיסור ע"ז.

ומכל מקום כתב המהרש"ל שצמקום שיש חשש שאם לא יהרוג את עצמו ימותו הרבה מישראל, מותר לו להרוג את עצמו בידים כדי להנצל.

מקדשי ה' ⁷, ומותר אפילו להרוג אחרים [כמובן בהסכמתם דוקא ⁷] באם יש חשש שיכשלו ¹, וכן נהגו בשעת השמדות לשחוט את הילדים כדי

ד והטעם שמותר ואין צריך לחשוש לאיסור מאבד עצמו לדעת, דכיון שנפשו נדחית מפני העצירה - שהרי יש כאן דין מסי"ג, לא שייך כאן איסור מאבד עצמו, ונהי דאינו חייב להרוג עצמו בידיים, משום שלא חייבתו תורה עד כדי כך, אבל אם רוצה ודאי שרי ליה. ולא מצעיא לדעת הקוצרים שמותר לאדם למסור נפשו לפניו משוה"ד בכל עצירה שאונקים אותו לעבור, אלא אפילו לדעת הקוצרים שאסור לאדם למסור נפשו על עצירה שאין צה חיוצ מסי"ג, זה דוקא כאשר העצירה נדחית מפני פיקו"ג, דמאחר והתורה החשיבה את נפשו יותר מעצירה זו אין לו להתחכם ולאבד את נפשו, אבל הכא גוף העצירה אינה נדחית מפני פיקו"ג אלא שהתורה לא חייבה עד כדי כך שיהרוג עצמו בידיים, אבל אם נשאו ליצו לקדש את ה' ולעשות לפניו משוה"ד מותר. וכל שכן לדעת הקוצרים שמותר לאדם למסור נפשו גם על עצירות שאין בהם חיוצ מסי"ג והטעם כתב הסמ"ק (שם) דכל שעושה לשם שמים אין איסור מאבד עצמו לדעת, אז צודאי בעצירה שנדחית מפני פיקו"ג אין איסור מאבד עצמו לדעת אם עושה לשם שמים. ונהי דיש לחלק, דשאני אצור החכמה הכא שהורג עצמו בידיים ויש כאן ענין של רציחה ממש וכיצד נחיר איסור רציחה בשביל קידוש ה' שאינו חייב בו, י"ל דהני ראשונים סברי דלעולם בהריגת עצמו אין איסור רציחה אלא רק איסור 'מאבד עצמו לדעת', וכמש"כ ה' מנחת חינוך" צמז"ה ל"ד, שעל הריגת עצמו אין איסור רציחה אלא רק איסור מאבד עצמו לדעת, והלכך כיון דהכא לא חיישינן לאיסור מאבד עצמו לדעת אין איסור כלל. והראשונים דסברי דאסור לאדם להרוג את עצמו בידיים אפי' כדי להנצל מג' עצירות [אע"ג דנפשו אינה חשובה כנגד העצירה] סברי דהריגת עצמו בידיים חמור טפי וכמבואר ביש"ש שם, וכמו שמשמע מה"צית מאיר" יו"ד סי' רט"ו ס"ה דהריגת עצמו היא בכלל איסור רציחה, וכן משמעות לשון הרמב"ם בפ"ב מרומה וש"נ הל' ב'. (והא דשאל הרג את עצמו עיין באו"ח שם מש"כ ועיין עוד ברד"ק על אחר וביש"ש צ"ק שם). ובאמת גם מדעת המתירים להרוג עצמו בידיים אין ראייה מכרעת דסברי דעל הריגת עצמו אין איסור רציחה, דאפשר דבעלמא יש איסור רציחה על הריגת עצמו, ודוקא הכא שנפשו נדחית מפני העצירה, אין איסור רציחה, וכדחזינן שהתירו אפילו להרוג אחרים, וכדלקמן, וע"ע בחלק הבירורים סי' ס"א הרחצת הדברים.

ה דהא קי"ל בסנהדרין (עד.) שהרודף אחר ע"ז לעוצדו אין מזליין אותו בנפשו, וחזינן שאסור להרוג אדם בעל כרחו כדי להצילו מאיסור ע"ז, ועל כרחק הכא דשרי היינו במסכים. ואפי' ששחטו גם את החינוקות שאין בהם דעת להסכים, היינו משום שזכות הוא להם, ואילו הבינו ודאי היו מסכימים.

ו כן כתב הריטב"א צע"ז (שם) בשם ר"ת ושכן נהגו לשחוט את הילדים בשעת השמדות כדי שלא ישתמדו רח"ל, וסיעתא דידהו משאל המלך שציקש מנערו שיהרגנו כדי שלא יתפקוהו הפלשתיים (וכמה מפרשים פירשו שחשש שיאנסוהו לעצירות עיין בצ"ח רי"ס קנ"ז). ובאו"ח (שם)

שלא יפלו בשמד ח"ו¹, ויש אוסרים בין להרוג אחרים בין להרוג עצמו².

הביא שנחלקו בזה חכמי ישראל וז"ל "מעשה ברב אחד ששחט תינוקות הרבה בשעת השמד שירא שיעצרום על דת והיה עמו רב אחר וכעס עליו וקראו רוצח והוא לא חש לדבריו ואמר הרב המונע אם כדברי יהרג אותו רב צמיתה משונה וכן היה שתפשוהו גויים והיו פושטים עורו ונותנים חול צין העור והבשר ואח"כ נתצטלה הגזירה ואם לא שחט אותם אפשר שהיו ניזולים ולא היו הורגים אותם" עכ"ל.

ז ויש להסתפק היאך הדין צמי שרוצים לאונסו ע"י יסורים נוראים לעבור על אחת מג' עבירות, והוא משער בנפשו שיוכל לעמוד ביסורים ולא לעבור, אבל רוצה לאצד נפשו כדי להנצל מהיסורים האם מותר או אסור, ובשו"ע יו"ד סי' שמ"ה מבואר דמי שאצד עצמו באונס מחמת יסורים נקצר ונספד ככל ישראל ואין דינו כמאצד עצמו לדעת, והגרע"א זיין שם לתשו' "צשמים ראש" שכחז דלכתחילה מותר לאדם לאצד נפשו כדי להנצל מיסורים גדולים (הוצא לשונו בחלק הצירורים סי' ס"א בהערה, וידוע שמקורו של ספר זה מוטל בספק, אבל כיון שהגרע"א זיין לתשו' זו ראיתי לנכון לציין) וכן בתשו' "שבות יעקב" נקט כן בפשיטות, ולפי"ז ה"ה בגונא דידן דשרי. אמנם בתשו' חת"ס יו"ד סי' שכ"ו כתב שאסור לאדם לאצד נפשו משום יסורים ולפי"ז ה"נ אסור.

ח כלעיל ס"ק ג' ד'.

¹הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
בכל נפשך וינברג, יצחק אייזיק עמוד מס : 140 הודפס ע"י אוצר החכמה